

TAJANA SEKELJ IVANČAN

Institut za arheologiju
Ulica grada Vukovara 68
10000 ZAGREB
tajana-sekelj.ivancan@iarh.hr

RANOSREDNJOVJEKOVNI KERAMIČKI PRŠLJENI IZ TORČECA

UDK 904:738.6 (497.5 Torčec)
Izvorni znanstveni rad

U radu se obrađuju keramički pršljeni prikupljeni prigodom sustavnih arheoloških istraživanja nalazišta Torčec u Podravini. Potječu s triju srednjovjekovnih položaja – Prečno pole I, Ledine i Pod Gucak. Prikazani, različito oblikovani keramički pršljeni predstavljaju predmete korištene pri svakodnevnoj upotrebi tijekom više srednjovjekovnih stoljeća. Neki od njih su iz zatvorenih arheoloških cjelina datiranih metodom C14 u ranosrednjovjekovno razdoblje, čiji se raspon kreće od druge polovine 6. do kraja 11. stoljeća.

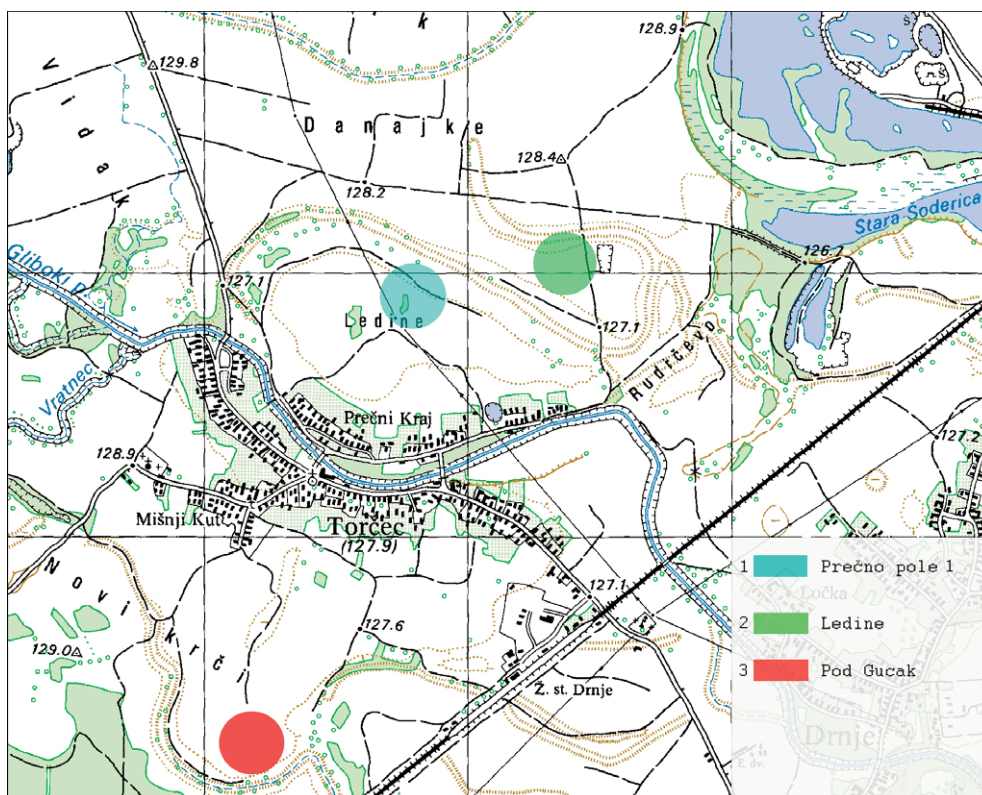
Ključne riječi: Torčec, rani srednji vijek, keramički pršljeni, pređa.

Key words: Torčec, Early Middle Age, ceramic whorls, spinning.

Arheološko nalazište Torčec smješteno je u koprivničkom dijelu Podravine, nekoliko kilometara od rijeke Drave u nizinske krajoliku prošaranom starim presušanim riječnim rukavcima. Prve srednjovjekovne površinske nalaze s više položaja u svom mjestu prikupili su tijekom 1997. god. entuzijasti Ivan i Zlatko Zvjerac (SEKELJ IVANČAN – ZVJERAC 1997: 66; SEKELJ IVANČAN 2001: 46, Pl. XLIX, 312–318; Pl. L, 319–329), a u kasnu jesen 2002. god. obavljeno je od strane Instituta za arheologiju i rekognosciranje šireg područja Torčeca (SEKELJ IVANČAN et al. 2003: 117–118, sl. 3–5, T. 2). Te su aktivnosti predstavljale temeljnu podlogu za sustavna arheološka istraživanja, koja su se u Torčecu provodila kontinuirano u razdoblju od 2002. do 2008. god. U višegodišnjim arheološkim iskopavanjima istraženo je pet položaja iz različitih razdoblja srednjovjekovne povijesti. Pronađeno je mnoštvo različitih arheoloških nalaza, a ovom prigodom izdvojeni su svi na isti način oblikovani keramički predmeti, pršljeni, pronađeni na trima položajima u Torčecu (Slika 1) i to sedam komada na Prečnom polu I (1–7)¹, devet na Ledinama (8–16) te dva na položaju Pod Gucak (17–18).

Keramički pršljen je kolut s rupom u svom središtu, korišten u procesu ručnog predenja niti. U postupku usukivanja, odnosno upredanja niti prstima bila je neophodna preslica – drvena naprava

¹ Kratice – SJ – stratigrafska jedinica; t.o. – terenska oznaka; N – arheološki nalaz; PN – posebni nalaz.

Slika 1 – Karta s označenim položajima ranosrednjovjekovnih naselja Prečno pole I (1), Ledine (2) i Pod Gucak (3).

Figure 1 – Map with marked positions of the early mediaeval settlements Prečno Pole I (1), Ledine (2) i Pod Gucak (3).

koja se sastojala od dva dijela, užeg (presličak), koji se stavljao za pojas te šireg gornjeg dijela (bašluk) na koji se stavljala kudjelja. Uz nju, bilo je potrebno vreteno – konusni štapić koji je na krajevima bio šiljat, a u sredini deblji na kojeg je pri dnu bio nasađen keramički pršljen. Vreteno je prelja jednom rukom okretala i na njega namotavala izvučeni, upredeni dio niti. Konac se na vretenu mogao izvlačiti tanji ili deblji, ovisno o budućoj namjeni, a s time je bila povezana i veličina i debljina štapića vretena, odnosno širina rupe na kolutu pršljena koji je u funkciji svojevrsnog utega podržavao vrtnju vretena tijekom namotavanja netom izrađenih niti životinjskog ili biljnog podrijetla.

Osim od gline, kakvi su svi naši primjerci, pršljeni mogu biti izrađeni i od drugog materijala, primjerice kamena (BELOŠEVIĆ 1980: 123). Gracilni, ali i masivniji probušeni koluti sa zaobljenim ili ostrim rubovima, različitog presjeka, ukrašeni ili neukrašeni, na prvi pogled pokazuju iznimnu oblikovnu raznolikost. Iako su jedan od vrlo čestih nalaza u srednjovjekovnim naseljima, u stručnoj se literaturi nitko nije ozbiljnije pozabavio njihovom detaljnijom analizom (BŘEZINOVÁ 1997: 130). Određena uvjerljiva tipologija i kronologija pršljena mogla bi se napraviti na znatno većem broju pronađenih primjeraka kakav je slučaj, primjerice, na nalazištu Mikulčice gdje je tijekom višegodišnjih arheoloških iskopavanja pronađeno preko 2000 primjeraka tih predmeta. Stoga u ovom radu, osim pokušaja njihovog grupiranja na temelju njihovih oblikovnih karak-

teristika, valja o njima promišljati na temelju nekih drugih pokazatelja. Naime, nekoliko primjerka pršljena potječe iz zatvorenih arheoloških cjelina, objekta koji su apsolutno datirani radiokarbonskom ^{14}C metodom u određeno razdoblje ranoga srednjega vijeka te je na temelju toga određena i njihova uža vremenska pripadnost.

Glineni pršljeni, osim od gline i potom pečeni, vrlo su često izrađivani od odlomka rimskodobne tegule ili opeke koje su primarno imale glatku površinu, a korišteni komadi bili su barem neznatno veće od budućeg proizvoda (HROVATIN – TURK 2008: 147, Sl. 5, kat. br. 27, 28). Zbog materijala od kojeg su izrađeni te svoje iznimno glatke površine, možemo pretpostaviti da su primjerci br. 1 i 2 proizvedeni iz takve vrste sirovine. Ovim dvama velikim pršljenima kontekst nalaza je nesiguran jer potječu iz humusnog, oranog sloja (1) ili odmah iznad ostataka jednog objekta (2) (SJ 001/014) u kojem osim srednjovjekovnih ima i nekoliko kasnoantičkih nalaza (novac, ulomak stakla, SEKELJ IVANČAN 2010: kat. br. 42, 45), stoga se ne može sa sigurnošću utvrditi potječe li iz srednjovjekovnog razdoblja² ili predstavlja relikat iz starijeg vremena.

Svi ostali primjerci keramičkih pršljena, koji se donose u ovome radu, potječu iz sigurnih arheoloških cjelina. Kronološki najstariju skupinu predstavljaju komadi (3–7) pronađeni na položaju Prečno pole I. Među njima, najstariji primjerak keramičkog pršljena (3) potječe iz zatvorene arheološke cjeline (SJ 085/2), objekta koji je radiokarbonski datiran u drugu polovinu 6. i početak 7. stoljeća (Tablica 1). Vrlo je slabo očuvan i, iako postoje naznake njegova D-presjeka, nije ga moguće tipološki opredijeliti.

Još su dva primjerka slabije očuvanih pršljena koje je moguće samo djelomično komentirati. Jedan od njih (4) potječe iz zatvorene arheološke cjeline (SJ 094), objekta koji je također radiokarbonski datiran, i to u sredinu 7. stoljeća (Tablica 1). Iako očuvan samo polovično, vidljiv je njegov bikonični presjek te na temelju aproksimacije njegova izvornog oblika, vjerojatno predstavlja lagani primjerak manjih dimenzija. Istom vremenu mogu se, na temelju keramičkih i ostalih nalaza iz objekata (SJ 022, SJ 098b) (SEKELJ IVANČAN 2010: kat. br. 47–52; 230–235), pripisati slabo očuvan manji ulomak pršljena (5) kao i izuzetno dobro očuvan pršljen br. 6. Ovaj cjeloviti, crni pršljen bikoničnog presjeka, masivan je primjerak nešto većih dimenzija čija je visina koluta čak 2 cm, a širina središnje rupe gotovo 1 cm. Uvriježeno je mišljenje da širina središnje rupe, koja prema nekim istraživanjima u prosjeku iznosi oko 8 mm, neposredno ukazuje na širinu, ali i veličinu vretena, odnosno posredno na debljinu izvučene niti pređe koja se namotavala na vreteno pri čemu se na gracilnija vretena namotavala tanja, a na masivnija deblja nit (BŘEZINOVÁ 1997: 130).

Djelomično je očuvan i primjerak pršljena (7) koji potječe iz zatvorene arheološke cjeline (SJ 031), objekta koji je radiokarbonski datiran u kraj 8. i u 9. stoljeće (Tablica 1). Osim što je prepoznat njegov D-presjek, valja istaknuti da je prema ostalim mjerljivim značajkama ovaj pršljen bliži primjerku br. 6 nego primjercima 3–5.

Kronološki nešto mlađu skupinu predstavljaju primjerci iz Ledina (8–16). Devet keramičkih pršljena potječe iz pet različitih objekata od kojih su dva (SJ 022, SJ 024) datirana pomoću radiokarbonskih datuma i tipološko-kronološke analize keramike (SEKELJ IVANČAN et al. 2005) u kraj 10. i 11. stoljeće (Tablica 1). Obično je u pojedinoj zatvorenoj arheološkoj cjelini pronađen po jedan keramički pršljen, no izdvaja se jedan, preciznije datiran objekt (SJ 024) u kojem je pronađeno pet primjeraka. Iako bi oni trebali biti istovremeni, pokazuju nevjerojatnu raznolikost, ne toliko po dimenzijama koliko prema oblicima, koji variraju od bikoničnog presjeka (11, 15), preko

2 Na ovom mjestu važno je naglasiti da su, po obliku slični pršljeni kakav je primjerak br. 2, pronađeni u zatvorenim grobnim cjelinama na području sjeverne Dalmacije (Kašić-Maklinovo Brdo i Nin – Ždrijac), isključivo u žen-

skim grobovima, gdje su datirani prema ostalim nalazima u tim cjelinama, u vrijeme 8. i prvu polovinu 9. stoljeća (BELOŠEVIĆ 1980: 122–123, T. XXXV, 4; T. XXXVI, 2; T. XLII, 3).

D presjeka (13) pa sve do plosnatih primjeraka gotovo pravokutnog presjeka (12, 14). Upravo nam spomenuti primjerci ukazuju da je vrlo teško na ovom tipu predmeta određivati tipološko-kronološke odrednice, iako su slični pršljeni, primjerice, bikoničnog presjeka (8) ili primjerci plosnatog oblika (16) pronađeni u obližnjim istovremenim objektima.

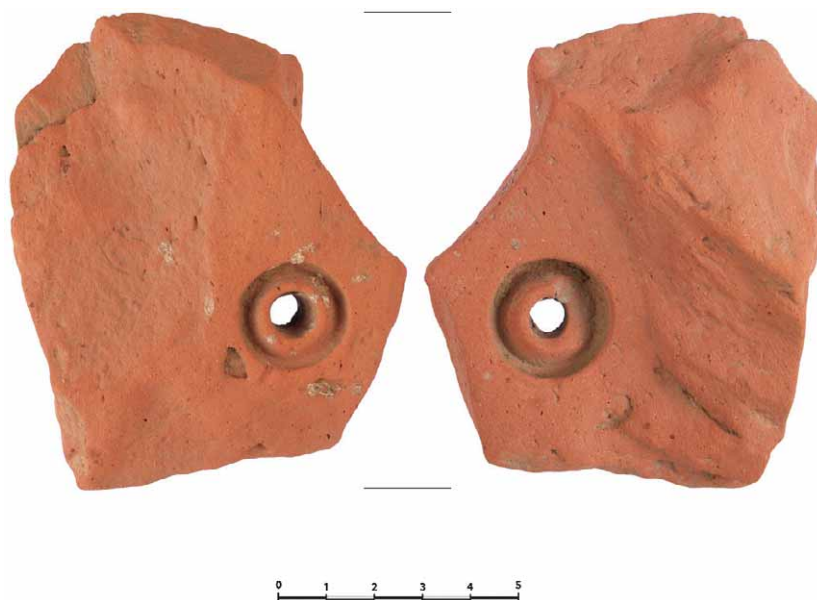
Ovdje se ipak izdvaja trima vodoravnim širim užljebljenim linijama ukrašeni pršljen, u Torčecu zabilježen tek s jednim primjerkom (12). Iako bi se moglo navesti više sličnih primjeraka ukrašenih pršljena, najbližiju analogiju predstavljaju gušćim vodoravnim linijama ukrašeni pršljeni iz kvadratične kuće br. 2 s mađarskog lokaliteta Veresegyhaz-Ivancs, koja je na temelju keramičkih nalaza datirana u 9. i 10. stoljeće (MESTERHÁZY 1983: 149, Kep. 16:1–2, 6). Nešto dalje, no tipološki također blisku analogiju predstavljaju primjerci nešto gušćim udubljenim linijama ukrašeni pršljeni s gradišta Bína u Slovačkoj, pronađeni u četvrtastoj ukopanoj kući br. 3 iz sredine 10. stoljeća (HABOVŠTIAK 1966: 454–455, Obr. 18).

Od ostalih primjeraka iz objekta SJ 024 iz Ledina, valja izdvojiti nepravilan pršljen br. 13, ne toliko zbog njegovih oblikovnih iznimnosti, koliko zbog činjenice da je gotovo identičan komad (18) pronađen i na drugom lokalitetu, na položaju Pod Gucak. Ovi primjerci zaobljenog D presjeka, identičnog su promjera i širine koluta, a neznatna su odstupanja prisutna samo u visini koluta i težini predmeta. Ukoliko, sukladno iznesenome, zaključimo da su istovremeni, odnosno da su izrađeni i/ili upotrebljavani u nekom vremenu od kraja 10. i tijekom 11. stoljeća, onda nam radiokarbonski apsolutni datumi iz objekta SJ 004 s Pod Gucaka, u kojem je doduše pronađen nešto drugačije oblikovan pršljen malih dimenzija (17), idu u prilog. Urezi na jednoj strani koluta na pršljenu br. 18 ne predstavljaju ukrasni motiv, već su odraz nemarne i loše izrade predmeta, pa ga ne treba promatrati na način kako je to napravljeno za primjerak br. 12.

Na kraju valja istaknuti da mali pršljen (10) iz preciznije datiranog ledinskog objekta SJ 022, pokazuje nešto drugačije oblikovanje središnje rupe od svih ostalih ledinskih, ali i drugih primjeraka pršljena pronađenih u Torčecu. Oko nje vidljiv je pravilan obruč iz kojeg se oblikuje ostali dio pršljena bikoničnog presjeka s naglašenim rebrom u najširem dijelu.

Možda se jedan pršljen manjih dimenzija, kakvi su primjerci 11 ili 17 čiji promjer jedva prelazi 2 cm, krije i u ulomku keramičkog poluproizvoda (Slika 2) pronađenog na položaju Pod Gucak. Ovaj keramički ulomak vjerojatno je dio rimskodobne tegule ili opeke i najvjerojatnije predstavlja komad koji je poslužio kao sirovina za izradu keramičkog pršljena, kakvi su primjeri u ranome srednjem vijeku već zabilježeni (HROVATIN – TURK 2008: 147). Možda je na ovom komadu moguće iščitati i sam postupak izrade pršljena. Na amorfnom ulomku primarno glatke površine, i debljine veće od budućeg proizvoda, bušena je rupa osi pršljena. Nakon što je os probušena, pristupilo se oblikovanju vanjskog obruča pršljena, ali zbog nekog je razloga (možda krivo procijenjen promjer koji bi u konačnici rezultirao iznimno malim i prelaganim pršljenom), u ovoj fazi procesa izrade pršljena, komad koji je poslužio kao sirovina, odbačen. Da je pršljen izrađen do kraja, tijek izrade bi prolazio još nekoliko faza koje se mogu predvidjeti u vidu odstranjivanja viška materijala do željene veličine konačnog proizvoda. Možemo pretpostaviti da je višak materijala prvo bio odstranjivan odbijanjem kako je zaključeno na primjerku poluproizvoda s lokaliteta Pržanj kraj Ljubljane (HROVATIN – TURK 2008: 147, sl. 5, kat. br. 27), a potom, u zadnjoj fazi izrade, finim brušenjem do željenog oblika. Govori li nam naglašeno, hrapavo (nedovršeno?) rebro na najširem dijelu pršljena br. 10 o izostanku posljednje faze izrade finim brušenjem njegova krajnjeg oblika, odnosno o tragovima odstranjivanja viška materijala odbijanjem, bez više analognih primjeraka koji bi potvrdili ili opovrgli izneseno, možemo samo pretpostavljati.

Pri sadašnjem stupnju istraženosti, može se reći da spomenuti nalaz poluproizvoda te iznimna raznovrsnost oblika keramičkih pršljena pa čak i onih istovremenih, upućuje na zaključak da su

Slika 2 – ulomak keramičkog poluproizvoda, strana a, strana b (snimio: M. Gregl).

Figure 2 – fragment of ceramic semi product, side a, side b (photograph by M. Gregl).

oni, a s njima svakako i drvene preslice i vretena, bili izrađivani od strane lokalnog stanovništva na mjestu gdje su i upotrebljavani te da nisu postojale određene radionice koje bi oblikovale određene tipove za širu upotrebu.

Za bolje razumijevanje čitavog procesa izrade niti pređe od biljnih ili životinjskih vlakana, u kojem nezaobilaznu ulogu imaju naši pršljeni, potrebno je nekoliko riječi reći i o samom podrijetlu tih vlakana. Od biljnih vlakana obično su se upotrebljavala vlakna dviju najuobičajenijih biljaka, konoplje (*Canabis sativa*) i lana (*Linum usitatissimum*), poznatih iz srednjovjekovnih arheoloških konteksta primjerice s područja Češke, Moravske i Slovačke, te koprive (*Urtica dioica*) koja se spominje u pisanim izvorima 12. stoljeća (BŘEZINOVÁ 1997: 125, 166, Tab. 4).

Arheobotanička analiza provedena na ostacima biljaka iz svih objekata u Torčecu pokazala je prisutnost tek jedne sjemenke lana (*Linum usitatissimum*) na položaju Ledine (ŠOŠTARIĆ – ŠEGOTA 2010: T. 3, objekt SJ 003)³. Lan je jednogodišnja ili dvogodišnja zeljasta uspravna biljka s kratkim vretenastim korijenom i stabljikom koja može narasti od 30 do 80 centimetara. Pogoduje joj vlažno tlo i prohladnija područja vlažnije i umjerene klime, a tradicionalno se uzgajao na području gotovo čitave Hrvatske te koristio za razne namjene (ŠIMETIĆ 2008: 218–220).

Dijelu postupka pređenja niti lana koji nas ovdje zanima, prethodile su pripreme i svojevrsna obrada izrasle biljke lana, postupci poznati još donedavno na prostoru kontinentalne Hrvatske, zabilježeni prigodom etnografskih istraživanja. Uobičajeni postupci vjerojatno se nisu znatno promijenili od onih iz starijih razdoblja pa donosimo njihov kratak opis.⁴ Nakon sazrijevanja, lan se

3 Konoplja, nešto čvršća, viša i možda malo bjelja tekstilna biljka više se uzgajala na području današnje Bosne, a tijekom srednjeg vijeka evidentirana je, primjerice, na nalazištu smještenom znatno istočnije, na lokalitetu Vučedol – Gradac (ŠOŠTARIĆ – ŠEGOTA 2010).

4 Obrada biljke lan: <http://www.hasic-online.at/tradicija/obrada-lana/index.html>; <http://www.rucni-rad.info/naslovnica/35-tkanje-na-tkalackom-stanu/89-od-lana-i-konoplje-do-platna.html> (29.4.2010.).

zajedno s korijenom čupao iz tla, stabljika se odvajala od sjemena te potom vezivala u snopiće koji su se kiselili u rijekama i potocima. Na snopove lana, uronjene u vodu, stavljalo se veće kamenje. Ovisno o temperaturi vode, snopovi lana su morali u vodi odstajati oko tjedan do mjesec dana kako bi se vlakna odvojila od grubog drvenastog dijela, a potom je uslijedilo njihovo ispiranje od lišća i nanesenog riječnog mulja. Nakon sušenja, lan se u obliku stručaka pripremio za stupu – posebnu drvenu napravu od dva dijela – gdje se dobro istukao pri čemu su se odvojili sitni čvrsti izlomljeni drveni otpaci stabljike lana od neprekinutog vlakna. Uslijedilo je još nekoliko postupaka pročišćavanja lana u kojima se dobivaju vlaknaste niti lana sve do čistog mekanog svilenkastog stanja pogodnog za pravljenje konca. Obrada pročišćavanja vršila se tako pucnjom, trlicom te potom grebenima pri čemu se prvotno uklanjala kora, a potom su se snopovi lana stavljali na greben – drvenu napravu sa zupcima na kojoj se lan raščišćavao ali i raščešljavao, dakle postupak u kojem su se odvajale finije vlasi od kučina. Tako počesljana, do kraja očišćena vlakna pripremljena su za pređenje te su se fine niti složile u kudjelju i stavljale na preslicu, a grublja i kraća vlakna tzv. kučina bila je pogodna za izradbu konopaca.

Osim biljnih vlakana prela su se i vlakna životinjskog porijekla, najčešće ovčja vuna. I njena obrada morala je proći kroz nekoliko faza od sirove, ostrižene vune preko pranja i češljanja kako bi vuna bila mekša za daljnju preradu, odnosno dovedena u takvo stanje da je mogla biti postavljena na preslicu te se potom u identičnom postupku kao kod biljnih vlakana jednom rukom usukivala ili prela pređa, a drugom okretalo vreteno na koje se tako namatala dobivena nit pređe (Slika 3).

Slika 3 – Iluminacija iz Velislavove Biblije s prikazom ručnog pređenja niti (prema: VÁNA 1983, 159).

Figure 3 – Picture from the Velislav Bible with the depiction of thread spinning.

Nameće se pitanje može li se na temelju oblikovnih ili nekih drugih značajki odrediti da li je kod primjeraka keramičkih pršljena iz Torčeca riječ o predmetima korištenim pri usukivanju niti biljnog ili životinjskog podrijetla. Mali broj pronađenih komada kao i njihova iznimna raznolikost ne dopušta konkretnije zaključke. Pogledamo li dimenzije cjelovito očuvanih komada, uviđamo da im se promjer kreće između 2 i 3 centimetra, tj. da su malih dimenzija, izuzev dva primjerka koji potječu iz nesigurnog konteksta – ulomka br. 1 iz humusnog sloja i cjelovitog primjerka br. 2 iz kontakta oranog sloja i objekta SJ 014 s položaja Prečno pole I. Nadalje, valja istaknuti da su pršljeni iznimno lagani, težina im se kreće od 4,4 do 9,7 g, osim najvećeg i najtežeg primjerka br. 6 koji je težine 14,4 g. Analizom keramičkih pršljena s područja Češke, Moravske i Slovačke utvrđeno je da im se promjer kreće od 2 do 10 cm, a težina od 3 do 30 g, najučestalije između 5 i 11 g. Iako je uvriježeno mišljenje da težina pršljena uvjetuje kvalitetu pređe, iskustvom eksperimentalnog predenja utvrđeno je da su za predenje niti vune potrebni manji i lakši, a za predenje vlakana lana ili konoplje teži i veći pršljeni (BREZINOVÁ 1997: 130). Ukoliko ta saznanja primijenimo na torčanske nalaze, s velikom sigurnošću možemo zaključiti da je većina naših pršljena (3–5, 7–18) korištena za usukivanje niti vune. Osim dva primjerka pršljena iz nesigurnog konteksta nalaza s Prečnog pola I, jedini primjerak koji odskake svojom težinom i masivnijim izgledom jest pršljen br. 6. On je, prema dosadašnjim saznanjima, istovremen s primjercima br. 4 i 5 koji, iako nisu očuvani cjelovito, pokazuju gracilniji izgled i ukupno procjenjujući bili bi znatno lakši da su očuvani u cijelosti. Stoga za pršljen br. 6, s jedne strane možemo promišljati da je korišten za izradu deblje niti pređe jer mu je promjer rupe kroz koju se provlačilo deblje vreteno veći (0,9 cm)⁵ od ostalih cjelovito očuvanih mjerljivih komada (0,6 i 0,7 cm) kroz koju se provlačilo tanje vreteno, ali i da je možda korišten za usukivanje niti biljnog podrijetla. Za sve ostale, pak, male primjerke pršljena, s velikom sigurnošću možemo tvrditi da su korišteni za usukivanje niti životinjskog podrijetla. S tim u vezi valja reći da je zooarheološka analiza provedena na ostacima životinjskih kostiju iz svih istraženih objekata u Torčecu pokazala prisutnost skupine ulomaka kostiju opredijeljenih kao mali preživači. Analizom je utvrđeno da se ulomci kostiju malih preživača pronalaze gotovo u svim objektima s položaja Prečno pole I, a značajna je njihova prisutnost i na Ledinama, dok na položaju Pod Gucak nisu zabilježeni (KUŽIR et al. 2010: Tablica 1, 3, 4). Zbog iznimno loše očuvanosti i fragmentiranosti nije bilo moguće odrediti radi li se kod tih kostiju o srnama, kozama ili ovcima, iako je na temelju usporedbi s recentnim kostima, za ulomke iz SJ 031 s Prečnog pola I, s većom vjerojatnošću prepoznata životinjska vrsta – ovca (KUŽIR et al. 2010). Iako u ostalim objektima nije jasno razlučeno, zasigurno se u spomenutoj skupini malih preživača, u određenom broju kriju i ovce, čija je ostržena vuna bila korištena za izradu pređe.

S obzirom pak na kontekst nalaza, valja reći da se u Torčecu, u većini slučajeva pronalazi po jedan primjerak keramičkog pršljena u jednoj zatvorenoj cjelini što nas navodi na zaključak da je – svaka kuća imala preslicu i vreteno (i, dakako, keramički pršljen), odnosno prelju, a izdvaja se slučaj gdje je u jednom objektu, kvadratičnoj kući na Ledinama, pronađeno pet komada. S druge strane, jedan od tih keramičkih pršljena iz spomenute kuće ukrašen je vodoravnim žlijebljenim linijama. Iz literature je poznato da, osim što su razni motivi na pršljenima imali ukrasnu funkciju, prema nekim promišljanjima oni su mogli predstavljati i oznaku njihova vlasnika, pa sve do ispisnog osobnog imena na pojedinim komadima (BREZINOVÁ 1997: 130). Tome u prilog idu i, primjerice, različito oblikovani i različito ukrašeni pršljeni prilagani u avarske ženske grobove 8. i početka 9. stoljeća, i to na brojnim grobljima, pri čemu je moguće iščitati da ukoliko su pršljeni ukrašeni, iako među nekima od njih postoje sličnosti, niti jedan se ukras ne ponavlja na točno

5 Identičan promjer središnje rupe ima i primjerak pršljena br. 2 te je također većih dimenzija i težine, kao i primjerak br. 1, ali su iz nesigurnog konteksta nalaza. Uko-

liko ipak prihvatimo da su srednjovjekovni, veća je vjerojatnost da i za njih vrijede promišljanja izrečena za pršljen br. 6.

identičan način ili na jednako oblikovanom primjerku, odnosno ne postoji identično ukrašen pršljen stavljen u dva ili više različita groba niti na jednom groblju (za brojne primjerke vidjeti: GARAM et al. 1975).

S tim u vezi valja spomenuti da je iz etnografskih istraživanja poznato da na preslicu ne treba gledati samo kao na pomagalo u postupku predenja, već i kao predmet koji je imao svoje značajno mjesto u narodnom životu, osobito u običajima.⁶ Preslica je, prema tim istraživanjima, bila svojina žene i pripadala je onim predmetima narodnog rukotvorstva koji su se koristili samo za osobnu upotrebu, pri čemu su ih žene tijekom života uvijek nosile sa sobom. Kako je uz preslicu usko vezano i vreteno s keramičkim pršljenom, te s obzirom na spomenuto, moguće je pretpostaviti da se u slučaju nalaza više keramičkih pršljena u kući iz Ledina radi o domaćinstvu s više žena ili djevojaka, pri čemu je svaka od njih prela na svojoj, različito ukrašenoj preslici s pripadajućim priborom koji je najvjerojatnije, kao i sama preslica, također bio osobne uporabe, na što nas, osim velike raznolikosti u oblikovanju naših predmeta, upućuje i ukrašeni primjerak keramičkog pršljena.

Damo li maha mašti možda možemo ovaj višebrojni nalaz povezati i s običajem *Prela*, okupljanjem djevojaka i žena u pojedinim kućama, gdje se uz druženje i pjesmu odvijao i naporan posao predenja. Je li arheološki nalaz pet keramičkih pršljena iz ledinske kvadratične kuće relikv upravo ovog narodnog običaja, ipak će nam ostati zagonetka.

Na ostalim položajima u Torčecu, datiranim u mlađe razdoblje, nisu pronađeni keramički pršljeni (SEKELJ IVANČAN 2010: Rudičevo). Dakako, to ne znači da je spomenuto pokazatelj da je upotreba keramičkih pršljena u funkciji utega za vreteno prestala u vremenima poslije 11. stoljeća. Vjerojatnije je riječ o slučajnosti kao i o tome da su arheološki istražene manje površine i da oni na sadašnjem stupnju istraženosti (samo) nisu pronađeni.

Svojevrsni dokaz za kontinuiranu upotrebu keramičkih pršljena i u mlađim razdobljima nalazimo u iluminaciji iz Velislavove Biblije, najobuhvatnijeg srednjovjekovnog ilustriranog rukopisa u srednjoj Europi. Ova srednjovjekovna ilustrirana češka Biblija, s više od sedamstopeneset očuvanih crteža anonimnog autora, između ostalog, prikazuje i način predenja niti pomoću preslice, vretena i utega (keramičkog pršljena), sredinom 14. stoljeća (VÁŇA 1983: 159) (Slika 3), način koji se tijekom čitavog srednjeg vijeka zasigurno nije mijenjao, a poznat je gotovo do danas.

Iz svega rečenoga vidljivo je da je na temelju veličine ili oblikovnih značajki vrlo teško govoriti o određenoj tipologiji keramičkih pršljena tijekom više stoljeća ranoga srednjega vijeka. Stoga nam rezultati⁷ 14 analiza značajno doprinose vremenskom opredjeljenju pojedinih primjera, a nalaz poluproizvoda s položaja Pod Gucak ukazuje na njihovu lokalnu izradu. Iako brojčano skromno zastupljeni, obrađeni keramički pršljeni izravno oslikavaju jednu privrednu svakodnevnu djelatnost stanovnika ruralnih ranosrednjovjekovnih zajednica na prostoru današnjeg sela Torčec.

Katalog predmeta (Tabla 1, Tabla 2, snimio: M. Gregl, uredila: K. Jelinčić):

Lokalitet – Prečno pole I

1. Pršljen, keramika

SJ 001/002, (t.o. N 39)

Opis: ulomak keramičkog pršljena crvene boje bez ukrasa, pravokutnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: ø 5 cm; vis. 1,5 cm; šir. koluta 2,2 cm; tež. 19,9 g.

⁶ <http://josipcugovcan.blog.hr/2007/10/1623508633/tradicijski-obrti-podravine.html> (30.4.2010.).

2. Pršljen, keramika
SJ 001/014 (▼ 127,94 m), (t.o. PN 4)
Opis: cjeloviti keramički pršljen svijetlosive boje, bez ukrasa, pravokutnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: \varnothing 3,7 cm; vis. 1,5 cm; šir. koluta 1,4 cm; šir. rupe 0,9 cm; tež. 19,9 g.
3. Pršljen, keramika
SJ 085/2 (▼ 127,63 m), (t.o. PN 27)
Opis: ulomak keramičkog pršljena okersmeđe boje, bez ukrasa, D presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: vis. 1,6 cm; šir. koluta 1,1 cm; tež. 5,3 g.
4. Pršljen, keramika
SJ 094, sjeverozapad (▼ 127,68 m), (t.o. PN 30)
Opis: ulomak keramičkog pršljena svijetlooker do narančaste boje, bez ukrasa, bikoničnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: vis. 1,7 cm; šir. koluta 0,9 cm; tež. 3,4 g.
5. Pršljen, keramika
SJ 022, jug (▼ 127,78 m), (t.o. PN 17)
Opis: ulomak manjeg keramičkog pršljena tamnosive boje, bez ukrasa, D presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: vis. 1,6 cm; šir. koluta 0,9 cm; tež. 2,8 g.
6. Pršljen, keramika
SJ 098b (▼ 127,59 m), (t.o. PN 36)
Opis: cjeloviti keramički pršljen tamnosive do crne boje, bez ukrasa, bikoničnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: \varnothing 2,7 cm; vis. 2 cm; šir. koluta 0,9 cm; šir. rupe 0,9 cm; tež. 14,4 g.
7. Pršljen, keramika
SJ 031 (▼ 127,84 m), (t.o. PN 18)
Opis: ulomak keramičkog nepravilnog pršljena okersive boje, bez ukrasa, D presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: \varnothing 2,8 cm; vis. 1,9 cm; šir. koluta 1 cm; šir. rupe 0,8 cm; tež. 7,8 g.

Lokalitet – Ledine

8. Pršljen, keramika
SJ 012 (▼ 127,77 m), (t.o. PN 9)
Opis: ulomak keramičkog pršljena okersmeđe boje, bez ukrasa, bikoničnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.
Dimenzije: \varnothing 2,7 cm; vis. 1,8 cm; šir. koluta 0,9 cm; šir. rupe 0,9 cm; tež. 6,1 g.
9. Pršljen, keramika
SJ 014
Opis: ulomak keramičkog pršljena, D presjeka, okernarančaste boje.
Dimenzije: \varnothing ?; vis. 1,2 cm; tež. 3,2 g.
10. Pršljen, keramika
SJ 022 (▼ 128,09 m), (t.o. PN 16)
Opis: cjeloviti keramički pršljena crne boje, bez ukrasa, bikoničnog presjeka s naglašenim

rebrom na najširem dijelu, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,3 cm; vis. 1,4 cm; šir. koluta 0,8 cm; šir. rupe 0,7 cm; tež. 6,4 g.

11. Pršljen, keramika

SJ 024 (▼ 127,99 m) (t.o. PN 29) + (t.o. PN 35) (▼ 127,73 m)

Opis: dva ulomka istog keramičkog pršljena oker boje, bez ukrasa, bikoničnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,1 cm; vis. 1,9 cm; šir. koluta 0,7 cm; šir. rupe 0,7 cm; tež. 4,4 g.

12. Pršljen, keramika

SJ 024 (▼ 128,06 m), (t.o. PN 30)

Opis: ulomak keramičkog plosnatog pršljena okersmeđe boje, ukrašen trima vodoravnim linijama, pravokutnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 3,1 cm; vis. 0,5 cm; šir. koluta 1,3 cm; šir. rupe 0,7 cm; tež. 3,9 g.

13. Pršljen, keramika

SJ 024 (▼ 127,81 m), (t.o. PN 31)

Opis: cjeloviti keramički pršljena okersmeđe boje, bez ukrasa, zaobljenog D presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,6 cm; vis. 1,8 cm; šir. koluta 1,1 cm; šir. rupe 0,7 cm; tež. 9,7 g.

14. Pršljen, keramika

SJ 024 (▼ 127,83 m), (t.o. PN 34)

Opis: cjeloviti plosnati keramički pršljen tamnosive boje, bez ukrasa, pravokutnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,5 cm; vis. 1 cm; šir. koluta 1 cm; šir. rupe 0,6 cm; tež. 6,8 g.

15. Pršljen, keramika

SJ 024 (▼ 127,74 m), (t.o. PN 36)

Opis: cjeloviti keramički pršljena okersmeđe boje, bez ukrasa, bikoničnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,3 cm; vis. 1,5 cm; šir. koluta 0,8 cm; šir. rupe 0,7 cm; tež. 7,5 g.

16. Pršljen, keramika

SJ 026 (▼ 127,97 m), (t.o. PN 23)

Opis: cjeloviti plosnati keramički pršljen svijetlosive boje, bez ukrasa, pravokutnog presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 3 cm; vis. 0,7 cm; šir. koluta 1,2 cm; šir. rupe 0,6 cm; tež. 7,2 g.

Lokalitet – Pod Gucak

17. Pršljen, keramika

SJ 004, zapad (▼ 126,90 m), (t.o. PN 1)

Opis: cjeloviti keramički pršljen okersmeđe boje, bez ukrasa, D presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,1 cm; vis. 1,3 cm; šir. koluta 0,7 cm; šir. rupe 0,7 cm; tež. 6,2 g.

18. Pršljen, keramika

SJ 043, (t.o. PN 10)

Opis: cjeloviti keramički pršljen okersmeđe boje, bez ukrasa, zaobljenog D presjeka, s okruglom rupom u sredini.

Dimenzije: \varnothing 2,6 cm; vis. 1,9 cm; šir. koluta 1,1 cm; šir. rupe 0,5 cm; tež. 8,2 g.

Slika 3. Ulomak keramičkog poluproizvoda

SJ 006, istok (▼ 126,79 m), (t.o. PN 5)

Opis: ulomak crvene cigle nepravilnog oblika s rupom okruženom kružnim udubljenjem na obje strane plohe kalupa.

Dimenzije: očuvana duž. 9,4 cm, očuvana šir. 7,6 cm, deb. 2,4 cm, šir. rupe 0,7 cm, tež. 127,8 g.

Tablica 1 – Rezultati analiza ¹⁴C

Site	SJ	Šifra	Radiocarbon Age	Calibrated Age	One Sigma Range	Two Sigma Range
PREČNO POLE I	14	KIA 28646	BP 1234 ± 22	cal AD 777	cal AD 720 – 745 (21.2 %) cal AD 768 – 782 (13.0 %) cal AD 790 – 823 (23.9 %) cal AD 842 – 859 (10.2 %)	cal AD 691 – 702 (3.8 %) cal AD 712 – 750 (25.8 %) cal AD 762 – 784 (15.3 %) cal AD 786 – 883 (50.6 %)
	31	KIA 37481	BP 1206 ± 23		cal AD 778 – 823 (43.7 %) cal AD 838 – 867 (24.6 %)	cal AD 723 – 740 (43.7 %) cal AD 770 – 889 (91.6 %)
	085/2	KIA 37482	BP 1471 ± 19		cal AD 571 – 614 (68.3 %)	cal AD 558 – 638 (95.4 %)
	094	KIA 41462	BP 1365 ± 21		cal AD 650 – 665 (68.3 %)	cal AD 641 – 679 (95.4 %)
LEDINE	22	Z 3311 Z 3310	BP 985 ± 65 BP 1150 ± 65		cal AD 990–1070 (36.6 %) cal AD 1080–1160 (31.6 %) cal AD 810–980 (64.3 %)	
	24	KIA 26974	BP 989 ± 25	cal AD 1023	cal AD 1002 – 1012 (10.8 %) cal AD 1016 – 1039 (45.3 %) cal AD 1105 – 1109 (2.7 %) cal AD 1142 – 1150 (9.5 %)	cal AD 995 – 1056 (63.9 %) cal AD 1087 – 1122 (18.1 %) cal AD 1138 – 1156 (13.4 %)
POD GUČAK	4	KIA 34852	BP 986 ± 20		cal AD 1017 – 1042 (58.1 %) cal AD 1107 – 1117 (10.2 %)	cal AD 996 – 1007 (1.9 %) cal AD 1011 – 1049 (63.6 %) cal AD 1086 – 1124 (24.1 %) cal AD 1137 – 1151 (5.8 %)

POPIS LITERATURE

- BELOŠEVIĆ, J. 1980 – *Materijalna kultura Hrvata od 7. – 9. stoljeća*. Zagreb, 1980.
- BŘEZINOVÁ, H. 1997 – Doklady textilní výroby v 6.–12. století na území Čech, Moravy a Slovenska. *PamArch*, 88/1997, 2: 124–179.
- GARAM, É. – I. KOVRIG – J.G. SZABÓ – G. TÖRÖK 1975 – *Avar Finds in the Hungarian National Museum, Cemeteries of the Avar Period /567–829/ in Hungary*, vol. 1 (ed. I. KOVRIG). Budapest, 1975.
- HABOVŠTIK, A. 1966 – K otázce datování hradiska v Bíni. *SlovArch*, 14/1966, 2: 439–486.
- HROVATIN, M. I. – P. TURK 2008 – Pržanj pri Ljubljani. Naselbinska jama 17. U: *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino*. Ur. M. GUŠTIN. Ljubljana, 2008: 145–151.
- KUŽIR, S. – T. TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ – M. POLETTO 2010 – Životinjski ostaci sa srednjovjekovnih nalazišta u okolici Torčeca. U: *Podravina u ranom srednjem vijeku*. Zagreb, (u tisku).
- MESTERHÁZY, K. 1983 – Településásatás Veresegyház-Ivacson. *CommArchHung*, 1983: 133–162.
- SEKELJ IVANČAN, T. 2001 – Early Medieval Pottery in Northern Croatia. Typological and chronological pottery analyses as indicators of the settlement of the territory between the rivers Drava and Sava from the 10th to the 13th centuries AD. *BAR International Series*, 914, 2001.
- SEKELJ IVANČAN, T. 2010 – *Podravina u ranom srednjem vijeku*. Zagreb (u tisku).
- SEKELJ IVANČAN, T. – T. TKALČEC – D. SLOVENEK – B. LUGOVIĆ 2005 – Analiza keramike s ranosrednjovjekovnog naselja na položaju Ledine kod Torčeca, *Prilozi*, 22/2005: 141–186.
- SEKELJ IVANČAN, T. – T. TKALČEC – B. ŠILJEG 2003 – Rezultati analize ranosrednjovjekovnih nalaza i nalazišta u okolici Torčeca. *Prilozi*, 20/2003: 113–130.
- SEKELJ IVANČAN, T. – I. ZVJERAC 1997 – Nekoliko srednjovjekovnih položaja u okolici Torčeca – Koprivničko-križevačka županija. *ObHAD*, 29, 1997, 2: 65–69.
- ŠIMETIĆ, S. 2008 – Lan u proizvodnji i upotrebi. *Sjemenarstvo* Zagreb, 25/2008, 3–4: 217–221.
- ŠOŠTARIĆ, R. – V. ŠEGOTA 2010 – Analiza biljnih ostataka sa srednjovjekovnog lokaliteta Torčec kraj Koprivnice. U: *Podravina u ranom srednjem vijeku*. Zagreb (u tisku).
- VÁŇA Z., 1983 – *Die Welt der alten Slawen*. Praha, 1983.

POPIS SLIKA
FIGURE CAPTIONS

- Slika 1 – Karta s označenim položajima ranosrednjovjekovnih naselja Prečno pole I (1), Ledine (2) i Pod Gucak (3).
- Figure 1 – Map with marked positions of the early mediaeval settlements Prečno pole I (1), Ledine (2) i Pod Gucak (3).
- Slika 2 – ulomak keramičkog poluproizvoda, strana a, strana b (snimio: M. Gregl).
- Figure 2 – fragment of ceramic semi product, side a, side b (photograph by M. Gregl).
- Slika 3 – Iluminacija iz Velislavove Biblije s prikazom ručnog predenja niti (prema: VÁŇA 1983, 159).
- Figure 3 – Picture from the Velislav Bible with the depiction of thread spinning.

SUMMARY

EARLY MEDIAEVAL CERAMIC LOOM WEIGHTS FROM TORČEC

The paper analyses ceramic loom weights collected during the systematic archaeological excavations on the site of Torčec in the Podravina region. They came from three mediaeval sites – Prečno Pole (1–7), Ledine (8–16), and Pod Gucak (17–18), excavated from 2002 to 2008 (Figure 1).

A ceramic loom weight is a hoop with a hole in the middle, usually made of clay, used in the process of handspinning. For the process of handspinning a distaff on which a tow was placed was also needed, together with a spindle or a conical stick pointed at both ends, somewhat thicker in the middle, with a ceramic loom weight hafted at the bottom. They are often found in mediaeval settlements, showing an exceptional variation in forms. Several Torčec specimens came from closed archaeological contexts absolutely dated with a radiocarbon C14 method to a particular mediaeval period, which allowed their more precise chronological affiliation to be determined.

Clay loom weights were often made of fragments of Roman tegulae or bricks, primarily of smooth surface. Because of the material of which they were produced and their extremely smooth surface, we can presume that specimens 1 and 2 were produced of this kind of raw material, but we cannot determine for certain, because of the context of their finding and the contact with the ploughed layer, whether they belong to the mediaeval period or are a relict of more ancient times.

All remaining ceramic loom weights came from secure archaeological contexts. Specimens (3–7) from the Prečno Pole I are chronologically the earliest. The earliest among them, a poorly preserved ceramic loom weight (3) came from a closed archaeological context (SU 085/2), a structure radiocarbon dated in the second half of the 6th and early 7th c. (Table 1). There are two more poorly preserved loom weights, one of them (4) from a closed archaeological context (SU 094), a structure also radiocarbon dated to the mid-7th c. (Table 1). Based on ceramic and other finds from the structures (SU 022, SU 098b), a poorly preserved small fragment of a loom weight (5), as well as a well preserved loom weight (6), can be dated to the same period. The latter is a complete, black, biconical in cross section, massive specimen of somewhat larger dimensions, with a hoop height of as much as 2 cm, and with a diameter of the central hole of almost 1 cm. It is a general opinion that the width of the central hole – according to certain analyses its average width was ca. 8 mm – directly points to the width, but also the size, of the spindle, that is, indirectly to the thickness of the drawn yarn thread that was wound onto the spindle – a thinner line was wound onto more gracile, and thicker thread on more massive spindles.

A loom weight (7) from a closed archaeological context (SU 031), a structure radiocarbon dated to the late 8th and 9th c. (Table 1), was also partly preserved.

Chronologically a somewhat later group of finds are the specimens from Ledine (8–16). Nine ceramic loom weights came from five different structures, two of which (SU 022, SU 024) were radiocarbon dated – supported by a typological-chronological analysis – in the late 10th and 11th c. (Table 1). Usually only a single ceramic loom weight was found in a single closed archaeological context, but one structure (SU 024), more precisely dated, is exceptional for its five specimens of great diversity in form, from those biconical in cross section (11, 15), one specimen D-shaped in cross section (13), to flat ones almost quadrangular in cross section (12, 14). Among them one specimen stands out, decorated with three horizontal, somewhat wider, grooved lines (12). Concerning other specimens from the SU 024 structure from Ledine, we must mention an irregular loom weight (13), not because of its exceptional form, but for the fact that an almost identical specimen (18) was found on another site, on the Pod Gucak. These specimens with a curved D-shaped cross section are of identical diameter and hoop width, with only slight differences in the height of the

hoop and the weight of the object. If, given the above, we should conclude that they were contemporaneous, that is, they were produced and/or used in the period from the late 10th and in the 11th c., than the absolute radiocarbon dates for the structure SU 004 from Pod Gucak, support this conclusion, although a small loom weight found in this structure is somewhat differently formed.

We can perhaps recognize a small loom weight, similar to specimens 11 or 17, no more that 2 cm in diameter, in a fragment of semi-finished ceramic object (Figure 2), found at the Pod Gucak. This ceramic fragment was probably a part of a Roman tegula or brick and it is most likely a fragment used as raw material for the production of clay loom weights, which was, for some reason, abandoned during the process. The present state of research allows us to believe that this semi-finished product, as well as the exceptional variation in forms of clay loom weights, including the contemporaneous ones, suggests that they – certainly also wooden distaffs and spindles – were made by local population in places where they were used and that there were no workshops producing certain forms for wider use.

To understand better the process of the making of the yarn thread from fiber, the process in which loom weights played an important role, it is important to emphasize that archaeobotanical analysis of plant remains from all Torčec structures showed a presence of a certain seed of flax (*Linum usitatissimum*) at the Ledine. The zooarchaeological analysis has shown the presence of a group of bones belonging to small ruminants. The analysis has shown that bone fragments of small ruminants are present in almost all of the objects from the Prečno Pole I, while their presence at Ledine is also significant. It is certain that among these small ruminants' remains there were sheep, although their presence was not recognized in other structures, and their shorn wool was used in the production of yarn.

The question emerges whether it is possible, based on certain forms or other characteristics, to determine that ceramic loop weights from Torčec were used for braiding the fibers of animal or vegetal origin. If we analyze the dimensions of complete specimens, we can see that their diameter is between 2 and 3 cm, that is, they are of rather modest dimensions, except for the two specimens coming from an insecure context – fragment nr. 1 from the humus and a complete specimen (nr.2) from the point of contact between the ploughed layer and the structure SU 014 from Prečno Pole I. Furthermore, it should be emphasized that the weights are extremely light – from 4,4 to 9,7 g – except for the largest and heaviest specimen nr. 6 (14,4 g). Although it is a general opinion that the loom weights' mass conditions the yarn quality, it was also determined that smaller and lighter weights are needed for the spinning of wool, and larger and heavier weights for flax or hemp fibers. Thus we can conclude that the majority of our weights (3–5, 7–18) were used for braiding wool fibers. Except for two weights from an insecure context from the Prečno Pole I, the only specimen of different weight and more massive appearance is the weight nr. 6. It is, according to our current knowledge, contemporaneous with nrs. 4 and 5, which are, although incomplete, of a more gracile appearance, and, in general, would have been significantly lighter were they preserved complete. Thus we can suggest that the weight nr. 6 was, on the one hand, used for the production of thicker yarn threads because its hole diameter, through which a thicker spindle was pulled through, was greater (0,9 cm) than other completely measurable specimens (0,6 and 0,7 cm), through which a thinner spindle was pulled through, but also that it was perhaps used for braiding of fibers of vegetal origin.

Considering the circumstances of the find, it is important to emphasize that in Torčec, in most of the cases, a single ceramic loom weight was found in a closed context, which suggests that every house had a distaff and a spindle (and, naturally, a ceramic weight), that is, a spinster. The situation in a quadrangular house on the Ledine is exceptional in this sense, with its five weights. On the other hand, one of the weights from this house was ornamented with horizontal grooved lines. It is well

known that, besides the fact that various motifs on loom weights had a decorative function, they could represent a mark of their owner, and there are examples of a personal name being inscribed on certain specimens. From ethnographic investigations it is known that one should not look at a distaff only as a spinning tool, but also as an object that had its important place in women's folklore, especially in certain customs. Since a spindle with ceramic weight is closely associated with a distaff, it is possible to presume that the find of several weights in a house from Ledine actually indicates a household with several women or girls, and, moreover, that each spun on its own, differently decorated distaff with accompanying accessories that was most probably, as the distaff itself, made for individual use, which is suggested, besides the great difference in forms of our objects, by the decorated specimen of a ceramic loom weight.

A certain evidence for the continuous use of ceramic weights in later Middle Ages – after the 11th c. – is found in an illustration from Velislav's Bible, depicting the weaving with distaff, spindle and weight (ceramic loom-weight) in the mid-14th c. (Figure 3), which is a process that certainly did not change during the Middle Ages, and it was used almost until the present.

It is clear from all the above that the form or size cannot determine the typology of ceramic weights during the centuries of early Middle Ages. Therefore, the results of radiocarbon analyses are important for chronological determination of specific specimens, while the semi-finished product from the Pod Gucak suggests their local origin. Although not very numerous, processed ceramic loom weights directly describe an everyday economic activity of the inhabitants of rural mediaeval communities on the territory of the modern village of Torčec.

Rukopis primljen: 30. VI. 2010.
Rukopis prihvaćen: 4. VII. 2010.

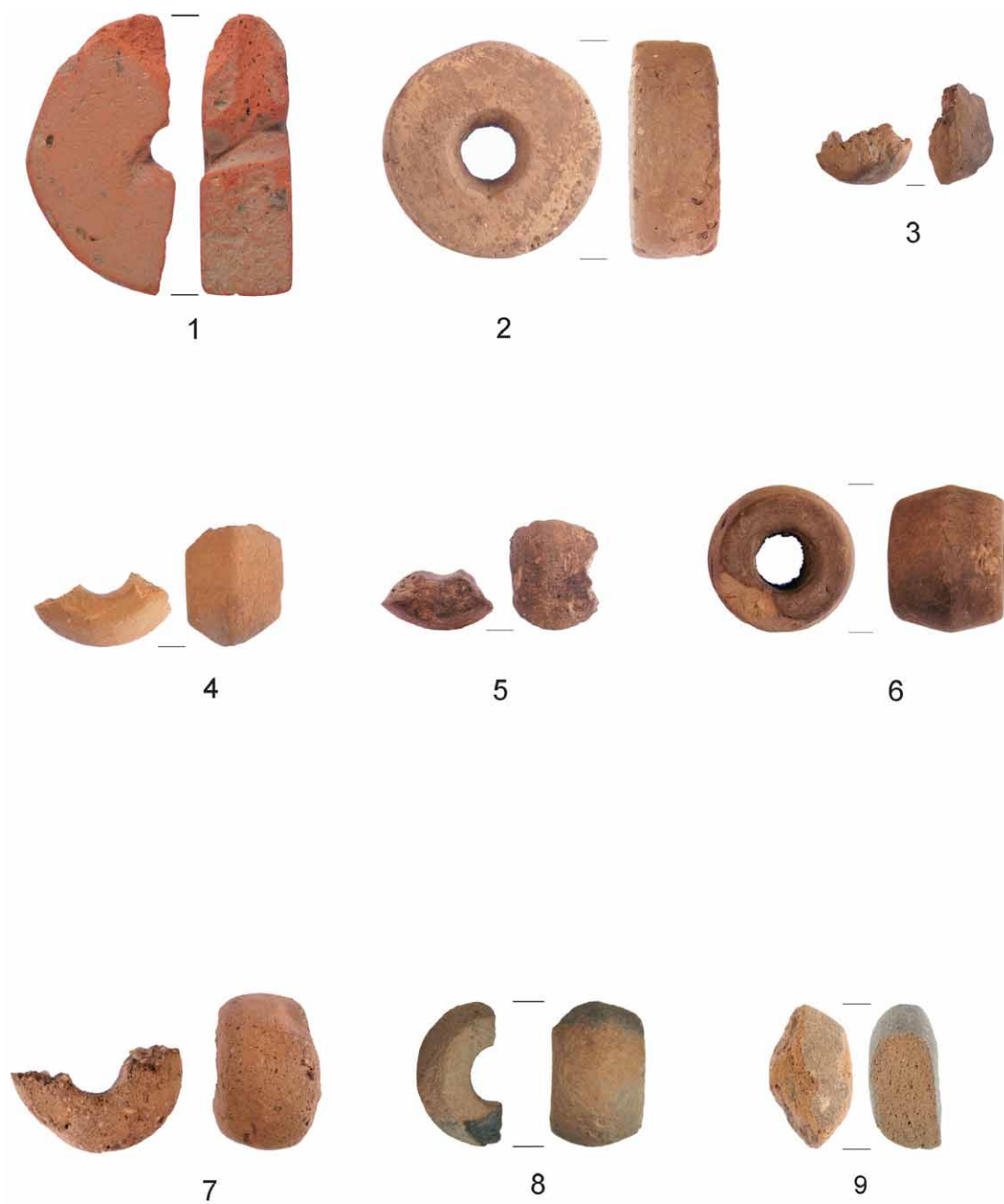

Tabla 1
Plate 1

10

11

12

13

14

15

16

17

18

Tabla 2

Plate 2